

findan neşredilmiştir (*Das Osmanische Reich um die Mitte des 17. Jahrhunderts. Nach den Chroniken des Vecihi [1637-1660] und des Mehmed halifa [1633-1660]*, München 1977). Eser doktora tezi olarak da hazırlanmıştır (*Mehmed Halife Târîh-i Gilmânî*, haz. Ertuğrul Oral, 2000, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). Bursalı Mehmed Tâhir'in Sultan İbrâhim devri ricâlından Mehmed b. Hüseyin'e atfettiği tercümenin onunla ilgisi yoktur.

BİBLİYOGRAFYA :

Flügel, *Handschriften*, II, 271; *Osmanlı Müellifleri*, II, 226; Babinger, *GOW*, s. 209-210; Bekir Kütükoğlu, "Târîh-i Gilmânî'nin İlk Redaksiyonuna Dâir", *TD*, sy. 27 (1973), s. 21-40; a.mlf., "Mehmed Halife", *İA*, VII, 579-580; a.mlf., "Mehmed Khalife b. Hüseyin", *EP*² (İng.), VI, 990-991.

BEKİR KÜTÜKOĞLU

MEHMED HÂLİS EFENDİ

(1843-1913)

Ders vekili.

Şirvan'da doğdu. Bölgenin tanınmış hocalarından Mehmed Efendi'nin oğludur. Şirvan'da ilk öğrenimini tamamladıktan sonra Amasya'da altı yıl süreyle tahsil gördü. 1867'de İstanbul'a gitti. Fatih Tabhâne Medresesi'nde ikamet ederken bir taraftan Tikveşli Yûsuf Ziyâeddin Efendi'nin Fâtih Camii'ndeki derslerine devam edip icâzet aldı, diğer taraftan Teftîşü'l-muallimîn Mektebi'nde okudu. 1871'de Farsça muallimliği diploması aldı. Ayrıca ruûs imtihanını kazanarak Fâtih Camii'nde ders verme hakkını elde etti. 1873 yılında kısa bir süre Nif nahiyesi (İzmir'e bağlı Kemalpaşa ilçesi) müdürlüğü ve Menemen kaymakamlığı yaptı. 1875'te önce Koca Mustafa Paşa Askerî Rüşdiyesi Arapça muallimliğine, ardından Galata Rüşdiyesi Farsça muallimliğine tayin edildi. 1878 yılında Dârüşşafaka'da Arapça, akaid ve fıkıh muallimliğine getirilen Mehmed Hâlis Efendi mektebin ilk hocaları ve kurucuları arasında yer aldı. 1884'te Meclis-i Tedkikât-ı Şer'iyeye, 1888'de Tedkik-i Müellefât Encümeni üyeliği görevlerinde bulundu. Kısa bir müddet huzur derslerine muhatap olarak katıldı. Daha sonra ibtidâ-i hâric ve İstanbul müderrisliğinden başlamak üzere Bilâd-ı hamse ve Haremeyn-i muhteremeyn pâyelerine kadar yükseldi. 1908 yılında ders vekilliği (Medâris-i İslâmiyenâzırlığı) görevine getirildi. Bu vazifeden 1911'de ayrılan Mehmed Hâlis Efendi vefatında Fa-

ti Camii bahçesindeki kabristana defnedildi. Mehmed Hâlis Efendi, ders vekilliği sırasında medreselerde yeni fen derslerinin okutulması ve bu kurumların islah edilmesi yolunda çaba göstermiş ve önemli hizmetler yapmıştır.

Eserleri: *Telhîsü'n-nahv* (Dârüşşafaka'nın beşinci sınıfında okutulmak üzere hazırlanmıştır, İstanbul 1323, 1328); *Mîzânü'l-ehân* (idâdîlerin dördüncü sınıfında okutulan mantık kitabıdır, İstanbul 1324); *Usûl-i Akaid* (Dârüşşafaka'da okutulmuştur); *İlm-i Kelâm*; *Envârü'l-âdâb* (İstanbul 1324); *Cihâd-ı Ekber* (İstanbul 1333); *Tatbikât-ı Arabiyye*.

BİBLİYOGRAFYA :

Osmanlı Müellifleri, I, 303; *Dârüşşafaka, Türkiye'de İlk Halk Mektebi*, İstanbul 1927, s. 76-77; İbrahim Alâeddin [Gövsâ], *Meşhur Adamlar: Hayatları, Eserleri*, İstanbul 1933-36, II, 644; Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, İstanbul 1980, III, 241-242.

HAKKI MAVİŞ

MEHMED HÂŞİM EFENDİ

(bk. HÂŞİM EFENDİ, Mehmed).

MEHMED HEMDEMÎ ÇELEBİ

(bk. SOLAKZÂDE MEHMED HEMDEMÎ).

MEHMED İHSAN EFENDİ

(1902-1961)

Dinî ilimler ve Türkiyat müderrisi.

Yozgat'ta doğdu. Babası, Ağvanlı (Ayan) oğullarından Molla Mehmed oğlu Hacı Abdülaziz Efendi, annesi, Sultan Abdülmecid döneminde Yozgat'a yerleşen ve padişahın büyük iltifatına mazhar olan Şeyh Tayyib'in kızı Fatma Hanım'dır. İlk eğitimi amcası Abdürrezzak Efendi'den aldı. İbtidâî ve idâdî mekteplerinden mezun olduktan sonra bir süre Yozgat'taki Mekteb-i Sultânî'de ve medreselerde okudu. Dârü'l-hilâfetü'l-aliyye medresesinin birinci devresini (İbtidâ-i hâric) Yozgat'ta bitirip ikinci devresine (İbtidâ-i dâhil) devam ederken dönemin ileri gelen âlimlerinden de özel eğitim gördü. Yozgat müftüsü Mehmed Hulûsî'den (Akyol) ulûm-ı Arabiyye, mantık, hikmet, fıkıh, hadis ve tefsir; Ömer Lütfi Gökçeza'de'den ferâiz okudu; bunların yanında Dersîâm Dedikhasanlı Mehmed Şâkir Efendi'den de icâzet aldı. Arapça, Farsça ve Fransızca öğrendi. Yozgat'ta ilim tahsilinde daha ileri

seviyeye gidemeyeceğini görünce önce İstanbul'a, oradan Kahire'ye gitti (1924). Kahire'de Ezher Üniversitesi'ne devam etti; ayrıca devrin âlimlerinin klasik tarzda yürüttükleri derslere katılarak muhaddis Muhammed Habîbullah eş-Şinkî'ten hadis, Mısır'ın eski müftüsü Muhammed Bahît el-Mutî'den fıkıh, Seyyid Ali el-Mersafî'den Arap dili ve edebiyatı, dostu M. Zâhid Kevserî'den hadis okuyarak icâzet aldı. Yabancı âlim adaylarının alındığı imtihanlara girmeyip yerli öğrencilerin büyük rekabet gerektiren imtihanını tercih ederek üniversiteden âlimiyye derecesiyle ve ikincilikle mezun oldu (1937) (diplomasının sûreti için bk. ÂLİMİYYE).

I. Mahmud tarafından Kahire'de inşa edilen Sultan Mahmud Medresesi'nde 1937-1959 yılları arasında müderrislik ve müdürlük yaptı; Türkiye, Balkanlar, Afrika ve Güneydoğu Asya'dan gelen birçok talebe yetiştirdi. Bunlar arasında İsmail Ezherli, Ali Yakup Cençiler, Mustafa Runyun, Ali Ulvi Kurucu, M. Emin Saraç, Osman Saraç, Ömer Biçer, Ali İhsan Okur, Abdülkadir Şener ve Ali Özek gibi isimler zikredilebilir. Mehmed İhsan Efendi, 1935-1952 yıllarında kralın mütercimi ve Âbidîn Kraliyet Sarayı'nın Türk arşivi başuzmanı olarak çalıştı. Bu sırada Kral Fuâd'ın kendisine "beylik" rütbesini tevcihini kabul etmedi. 1951'de Kahire'nin modern ikinci üniversitesi olan Aynişems Üniversitesi'nin Edebiyat Fakültesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı Kürsüsü'nü kurdu ve ölümüne kadar kürsünün başında bulundu. Bu arada Dârü'l-kütübi'l-Mısıriyye'deki Türkçe yazma ve basma eserlerin fihrist ve kataloglarının hazırlanmasını sağladı (1955-1961). Yozgat mebuslarının teşebbüsüyle Demokrat Parti iktidarı zamanında kendisine Diyanet İşleri başkanlığı görevi teklif edildiyse de bunu kabul etmedi. 1960'ta Kahire'de bütün İslâm dünyasının tanınmış âlimlerinin katılımı-

Mehmed
İhsan
Efendi